

ÚVOD DO PROBLEMATIKY NEZISKOVÉHO SEKTORU A OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

Historie

Svoboda sdružování

Charita a filantropie

Pojetí v ekonomických teoriích

Definice

Základní charakteristiky a právní formy

VYUČUJÍCÍ

- Kolektiv Centra pro výzkum neziskového sektoru CVNS

- cvns.econ.muni.cz

- Mgr. Simona Škarabelová, Ph.D.
- Doc. Ing. Vladimír Hyánek, Ph.D.
- Ing. Klára Placier, Ph.D.
- Ing. Marek Vyskočil,
- Ing. Jakub Pejcal,

KONTAKTNÍ ÚDAJE

- ◉ Mgr. Simona Škarabelová, Ph.D.
- ◉ simona@econ.muni.cz
- ◉ ESF MU, Katedra veřejné ekonomie
(kancelář č. 414)
- ◉ Centrum pro výzkum neziskového sektoru
<http://cvns.econ.muni.cz/>
- ◉ <https://www.facebook.com/CVNS>

ÚVOD

- Dle statistik je v České republice registrováno více než 50 tisíc občanských sdružení - nově spolků, obecně prospěšných společností, nadací a nadačních fondů. Obecně je označujeme jako nestátní neziskové organizace.
- Kde se vzaly?
- Kdo jsou jejich členové a co chtějí?
- Je jich hodně nebo málo?
- Z jakých tradic vzešly?
- Co je to občanská společnost?
- Nekopírují nějaké cizí vzory?
- Kdo je řídí?
- Jaké mají místo v politickém systému?

PRE...HISTORIE ...SPOLČOVÁNÍ

- Korporativní typ spolčování
 - povinné členství na základě určitého znaku příslušnosti k řemeslu, k činnosti.
 - V našich zemích jsou již ve 13. století činěny pokusy o ustavení řemeslných organizací - cechů.
 - Slovo cech (Zeche) v podstatě znamená řád, společenství.
 - Pražští řezníci měli svá privilegia sdružovací již z doby Přemysla Otakara II. V roce 1365 Karel IV. potvrdil privilegia malířům (k nim patřili například i knihaři). Bratrstvo malířů bylo v Praze ustaveno již v roce 1348. Podobné cechy vznikají v Evropě daleko později: 1401 Paříž, 1403 Londýn, 1502 Štrasburk.

PRE...HISTORIE ...SPOLČOVÁNÍ

◉ Asociativní typ spolčování

- Opak korporativního spolčování, tj. spolčování na dobrovolné, zájmové bázi.
- Počátky asociativního principu je třeba hledat v době osvícenského myšlení, viz dále.
- Již ve středověku se některá sdružení dobrovolným spolkům podobají, např.
 - laická náboženská bratrstva,
 - literátská bratrstva,
 - mariánské družiny,
 - učené vzdělávací a vědecké sodality (tj. učené společnosti).

...OSVÍCENSTVÍ

- přináší v 18.století do evropské kultury **myšlenky o volném sdružování**. Formy spolčování, které přineslo dokonale organizované cechovní zřízení, zůstaly.
- S osvícenstvím přichází **myšlenky o potřebě obecného prospěchu**, vzdělávání, zlepšování duchovního stavu lidstva a schopností lidského poznání.
 - První osvícenská společnost vzniká v roce 1746 v Olomouci - SOCIETAS INCOGNITORUM ERUDITORUM (Společnost neznámých.)
 - Přírodovědec Ignác Born byl iniciátorem vzniku Soukromé učené společnosti, která se v roce 1784 prezentovala jako veřejná Královská česká společnost nauk.

...MECENÁŠSTVÍ

- **18.století - první mecenášské spolky -**
Společnost vlasteneckých přátel umění v
Čechách (1796)
 - podporou výtvarného umění položila základy dnešní Národní galerie.
- U nás byl velmi známým mecenášem architekt
Josef Hlávka.
 - Díky jemu máme do češtiny přeloženo celé dílo Shakespeareovo. Mnohá umělecká díla byla zachráněna tím, že je Hlávka kupoval do svých uměleckých sbírek a podpořil tak jejich autory.
 - Sám přímo podporoval básníky, malíře a literáty (Aleš, Vrchlický, Zeyer, Dvořák, Sládek, Hynais), zřídil Fond na postavení sochy sv. Václava na Václavském náměstí v Praze, podporoval i krajanské spolky a financoval zahraniční studentské stáže.

MEZINÁRODNÍ ROZMĚR

- **Míra občanských svobod byla vždy obecně dána mírou svobod společenského života toho kterého evropského státu. Ale byly to právě skupiny občanů v tom či onom státě, které právě vybojovaly občanské svobody.**
 - *MAFIE* („naše věc“ Cosa Nostra, tajná společnost vzniklá v polovině 19. století na Sicílii.)

...TAJNÉ SPOLKY

- Tajné spolky, neboli tajné společnosti, tvořili ponejvíce rosenkruciáni, svobodní zednáři a ilumináti.
 - Tyto občanské iniciativy měly mnoho důvodů proč byly tajné. Smyslem utajení těchto společností a spolků nebyly nutně úmysly nečestné.
 - Jejich členové se mnohdy právem domnívali, že absolutistický stát by neměl pochopení pro jejich úmysly pracovat pro všeobecné povznesení společnosti a pro její blaho.
 - Navíc u tajných společností bylo jejich utajení někdy nutné pro jejich mezinárodní provázanost (svobodní zednáři), nebo pro nevhodnost běžné organizační struktury (volnomyšlenkáři).
- Jejich největším přínosem bylo to, že se stát začal spolkovým životem zabírat.

19. STOLETÍ

- ◉ V polovině 19. století se u nás začíná formovat moderní občanská společnost. S rozvojem spolkové činnosti jde ruku v ruce jejich podpora. Demokratická společnost je vždy příznivě naladěna projevům filantropie a mecenášství. Konkrétní adresná podpora je předpokladem jejího účelného a kontrolovatelného využití, na rozdíl třeba od obecně pojatých státních dotací, které nejsou rozdělovány transparentně.
- ◉ Důležité bylo i to, že lidem, kteří podporovali iniciativy občanské, dostávalo se na druhé straně značného společenského uznání. Navíc si sami ve vlastním zájmu vhodně kontrolovali využití jimi investovaných prostředků.

PŘÍKLADY SPOLKŮ...

- ◉ SPOLEK STÁLCŮ
- ◉ Společnost pro lidská práva (1835)
- ◉ Spolek Evropa (1854)
- ◉ Spolek ctnostných
- ◉ Spolek pro péči o propuštěné vězně
- ◉ SOKOL (1862)
- ◉ ...

DALŠÍ SPOLKY...

- ⊙ Meteorologický spolek na Moravě (1816),
- ⊙ Slezská společnost pro povznesení vlastenecké vzdělanosti (1803).
- ⊙ Zoologická stanice u rybníka Dolnopočernického (1888),
- ⊙ Theosofický spolek v Praze (1897),
- ⊙ Spolek českých zvěrolékařů pro země Koruny české (1899)
- ⊙ Spolek hornický a hutnický v Moravské Ostravě (1877)
- ⊙ a mnohé další. Řada spolků vzniká na půdě církví. Mnohé neslouží pouze účelům církevním, ale mají zcela širší platnost. Vznikají i spolky s výraznými rysy samaritánskými.

1. ČSR 1918 - 1938

- ◉ V republice pochopitelně pokračují v činnosti spolky tradiční, avšak vznikají nová sdružení a dochází ke značnému rozšíření jejich činnosti.
- ◉ objevují se spolky mezinárodní, pracující na bázi kulturní výměny. Jsou zakládány odbočky PAN KLUBŮ, Rotariánů, Spolků všech lidí - vzniká řada sdružení pro pěstování styků mezi národy.
- ◉ **Tak v ČSR (1925-1926) vznikla myšlenka hnutí Panevropského. Myšlenku podpořil mimo jiné i prezident Masaryk a následně vzniklé občanské sdružení Panevropská unie Čech a Moravy (1926), které bylo obnoveno po roce 1989.**

ZNAČNÝ ROZVOJ PRODĚLÁVAJÍ SPOLKY TURISTICKÉ.

- Prvním turistickým sdružením v našich zemích byl v roce 1886 založený spolek „Pohorská jednota Radhošť“ ve Frenštátě na Moravě.
- V roce 1888 byl založen „Klub českých turistů“
- Druhým největším turistickým klubem byl Hauptverband deutscher Gebirgs - und Wandervereine

○ Spolky tělovýchovné a sportovní

- V roce 1882 se koná první **Všesokolský slet** na Střeleckém ostrově, kde se představilo 750 cvičenců. V roce 1923 má Sokol 603 903 členů, v roce 1929 629 136 členů ve 3 130 jednotách. Sokol vlastnil 843 tělocvičen a jenom na příspěvcích vybíral ročně přes milion korun.
- Ke sportovnímu hnutí je třeba připočítat ještě Dělnické tělocvičné jednoty, Jednoty orelské, tělocvičné odbory hasičské a střelecké, národně sociální, Selské jízdy, Federované dělnické tělocvičné jednoty, Německé tělocvičné spolky, Židovské tělocvičné spolky a další drobné organizace.
- V roce 1911 se začíná v Čechách rozvíjet skauting, v roce 1914 je založen první samostatný spolek „**Junák - český skaut**“. V roce 1930 má Svaz Junáků - skautů 34 253 členů.

VÝRAZNÝM RYSEM OBČANSKÉ UVĚDOMĚLOSTI BYLA PRÁCE DOBROVOLNICKÁ

- Zde měla velmi silné postavení **Společnost Československého Červeného kříže** - v roce 1930 v ní pracovalo přes 35 000 samaritánů a samaritánek.
- Dorost ČsČK sdružoval v té době 483 000 členů.

- K tomu všemu je třeba přičíst tisíce drobných spolků počínaje hasičskými a konče čtenářskými a pěveckými. Nebylo obce, jejíž společenský život by se neodvíjel od existence dobrovolných sdružení občanů. Bylo zcela běžné, že v obci s 5tis obyvateli bylo 30 i více sdružení.

DALŠÍ HISTORICKÉ MEZNÍKY:

2. OBDOBÍ TOTALITNÍCH REŽIMŮ:

- Protektorát - útisk občanských aktivit
- Socialismus - poroba a kontrola občanských aktivit

3. PO LISTOPADOVÁ ÉRA - ZNOVUOBNOVENÍ OBČANSKÝCH AKTIVIT

SVOBODA SDRUŽOVÁNÍ

- ◉ Vyrovňovací závaží principu demokracie
- ◉ Forma účasti na moci
 - (zájmová lobby, sdružení, profesní komory)
- ◉ Podpora většiny ostatních svobod
 - Např. svoboda tisku a sdružování za účelem vydávání časopisu
- ◉ Faktor společenských novot (inovace)
- ◉ Faktor výchovy občanů
 - Vysoká škola života - dialog s veřejnou správou
- ◉ Prostředek obrany a podpory
 - Advokační nezisk.org. - hájící zájmy osob

BRZDY SVOBODY SDRUŽOVÁNÍ:

- Konkurence vůči vládnoucí moci
 - Círky, polit.strany, ekologické organizace, odbory, komory, apod.
- Riziko dát do hry demokratické svobody
 - Sdružování za účely porušování lidských práv...
- Obava státní moci z růstu nezcizitelného majetku soukromých neziskových organizací
 - Legislativní zásahy
- Riziko zkosnatění činnosti organizace
 - Vedoucí k byrokratizaci
- Triumf zájmů jednotlivců nad zájmy obecnými
 - kampaňky

CHARITA A FILANTROPIE

- (lat. charitatem)
- = Křesťanská láska
- Výsledek velkodušnosti či dobročinnosti jednotlivce či státu (welfare state).
- (řec. philanthropos)
- = láska k lidem
- Snaha pomoci motivovaná obecně láskou k bližnímu

EKONOMICKÉ TEORIE, HOVOŘÍCÍ O NNO

- ◉ Teorie tržních a vládních selhání
- ◉ Teorie sociálního státu
- ◉ Teorie informační asymetrie
- ◉ Teorie vzájemné závislosti

VYMEZENÍ NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ

Dle strukturálně-operacionální definice (Salamon, Anheier) jsou nestátními neziskovými organizacemi instituce, které jsou:

- Organizované
- Soukromé
- Neziskové
- Samosprávné
- Dobrovolné

ČESKÝ PRÁVNÍ ŘÁD: § 18, ZÁK. Č. 568/1992 SB., O DANI Z PŘÍJMŮ
DEFINUJE ORGANIZACE CHARAKTERU PRÁVNICKÉ OSOBY, KTERÉ
NEBYLY ZALOŽENY ZA ÚČELEM PODNIKÁNÍ, A TO:

- Občanská sdružení - spolky
 - Obecně prospěšné společnosti
 - Nadace a nadační fondy
 - Ústavy (NOZ)
 - Sociální družstva (NOZ)
 - Státem uznávané církve a náboženské společnosti vč. církevních právnických osob
 - Zájmová sdružení práv. os.
 - Politické strany a hnutí
 - Veřejné vysoké školy
- Tj. nestátní neziskové org.

- Státní fondy
 - Obce
 - Krajské úřady
 - Organizační složky státu, krajů a obcí
 - Příspěvkové organizace
 - Subjekty, o nichž tak stanoví zvláštní zákon (a.s., s.r.o., družstvo)
- Tj. státní, resp. veřejné neziskové organizace

NNO DLE CHARAKTERU GLOBÁLNÍHO POSLÁNÍ

- ◉ Organizace vzájemně prospěšné
 - Teoreticky práv. f. občanského sdružení
- ◉ Organizace veřejné prospěšné
 - Teoreticky práv. f. obecně prospěšné společnosti
 - Kde je hranice?? Lze ji vymezit??

KDYŽ ŘEKNEME „NEZISKOVÁ ORGANIZACE“, ROZUMÍME TÍM:

- ⊙ Občanské sdružení = spolky
- ⊙ Obecně prospěšná společnost
- ⊙ Nadace a nadační fondy
- ⊙ Církevní právnická osoba (zřízená církví či náboženskou společností)
 - Dle NOZ ústavy a sociální družstva

NNO KONKURENCE S ROPO

- ⊙ Rozpočtová organizace
 - Změněna na Organizační složku
- ⊙ Příspěvková organizace
- ⊙ Obě upraveny zákonem o rozpočtovém určení daní

ORGANIZAČNÍ SLOŽKA

- vzniká a zaniká rozhodnutím zastupitelstva územ. samospr. celku
- zřizovatel vydává zřizovací listinu
- není samostatnou právní osobou
- její zaměstnanci = zaměstnanci obce nebo kraje, resp. státu
- není účetní jednotkou - příjmy a výdaje (rozpočet) jsou obsaženy v rozpočtu jejího zřizovatele, u státní org.sl. je účetní jednotkou, její rozpočet představuje položku SR
- Příklady: Ministerstva, kr. úřady, Soudy, Policie ČR, atd.

PŘÍSPĚVKOVÁ ORGANIZACE

- ⊙ vzniká a zaniká rozhodnutím zastupitelstva státu nebo územního samosprávného celku
- ⊙ je účetní jednotkou = má vlastní rozpočet
- ⊙ zřizovatel vydává zřizovací listinu a zapisuje ji do obch. rejstříku
- ⊙ je samostatnou právnickou osobou, která má ve správě majetek svého zřizovatele
- ⊙ povolena doplňková (tj. hospodářská) činnosti, eviduje se odděleně od hlavní č.
 - Příklady: divadla, muzea, pečovatelské domovy, aj.

NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK

- Upravuje nově občanská sdružení, resp. je transformuje na **spolky (korporace)**
- Zahrnuje do sebe i nadace a nadační fondy (fundace), rehabilituje pojem „nadační ústav“ jako alternativu k obecně prospěšné společnosti
- Zavádí nově „sociální družstvo“
- Obecně prospěšné společnosti - budou „dožívat“ = „brontosauři“ mezi NNO
- Velmi volně upravuje „veřejnou prospěšnost“
- V platnosti od 1. 1. 2014

OBČANSKÁ SPOLEČNOST A PRÁVO

- Již římské právo znalo pojem **collegia**, což znamená také spolky stavovské a zájmové korporace, živnostenské cechy, sdružení zájmová či obchodní, společenstva kultová, bratrstva pohřební a charitativní organizace. Vesměs platilo, že **spolek nabývá způsobilosti k právům již tím, že se ustaví.**
 - pochopitelně, že právně byly uznávány spolky dovolené, ale svoboda spolčovací byla omezována jen výjimečně, zrovna tak jako byla postupně rozšiřována.
- I římské právo zná ovšem termín **collegia illicita**, což byly spolky nedovolené.
- **A tak můžeme říci, že dějiny občanské společnosti jsou zároveň dějinami omezování a rozšiřování svobody sdružování.**

OBČANSKÁ SPOLEČNOST A PRÁVO

- ◉ „Občanská společnost je (...) i tou nejlepší pojistkou proti možnému nástupu autoritativních sil, které se vždy hlásí o slovo tehdy, kdy má společnost pocit otřesu či nejisté budoucnosti, a které mají pochopitelně tím lepší podmínky k ovládnutí země, čím více moci zůstává v centru. Komunisté dobře věděli, proč potřebovali ovládnout, zmanipulovat a podrobit si každý včelařský spolek...“

(Václav Havel - CO JE OBČANSKÁ SPOLEČNOST - projev 26.4.1999 v Minneapolis, USA)

